

Sygn. akt I CSK 20/14

POSTANOWIENIE

Dnia 19 marca 2014 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Tadeusz Wiśniewski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Wojciech Katner

SSN Iwona Koper

w sprawie z powództwa J. P.

przeciwko M. Ż.

o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 19 marca 2014 r.,

skargi kasacyjnej powoda

od postanowienia Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 30 września 2013 r.,

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 30 września 2013 r. Sąd Apelacyjny uchylił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w W. – Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z dnia 26 kwietnia 2013 r. i odrzucił pozew wniesiony przez powoda J. P. Wyrokiem tym Sąd pierwszej instancji oddalił powództwo, którym powód żądał uznania za niedozwolone i zakazania pozwanemu M. Ż. wykorzystywania w obrocie z konsumentami zawartego we wzorcu umownym postanowienia o treści określonej bliżej w pozwie.

W apelacji, której Sąd Apelacyjny nie uwzględnił, powód twierdził, że zakwestionowane postanowienia są tożsame z już wpisanymi do „Rejestru Klauzul Niedozwolonych” i ten fakt – jako powszechnie znany – Sąd powinien wziąć po rozprawę z urzędu.

Sąd Apelacyjny, ustosunkowując się do apelacji powoda, wyszedł jednak z innego założenia i podkreślił, że zasadnicze znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy ma art. 479⁴³ k.p.c., z którego wynika, iż wyrok prawomocny ma skutek wobec osób trzecich od chwili wpisania uznanego za niedozwolone postanowienia wzorca umowy do rejestru, o którym mowa w art. 479⁴⁵ § 2. Jeżeli zatem klauzule wpisane do rejestru postanowień wzorców uznanych za niedozwolone, prowadzonego przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, są tożsame z klauzulami objętymi powództwem, to tym samym treść kwestionowanego wzorca jako objęta powagą rzeczy osądzonej nie mogła podlegać ponownemu merytorycznemu rozpoznaniu. Innymi słowy, wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, którym uznano konkretne postanowienia wzorca za niedozwolone, niezależnie od przedsiębiorcy posługującego się tym wzorcem, wyłącza je z wszelkich wzorców umów.

Rozstrzygnięcie Sądu Apelacyjnego zaskarżył skargą kasacyjną powód, zarzucając naruszenie art. 386 § 3 w zw. z art. 479⁴³ k.p.c., a także naruszenie przepisów postępowania, mogące mieć wpływ na wynik sprawy i wnosząc o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługuje na uwzględnienie.

Przede wszystkim należy wstępnie podkreślić, że Sąd Najwyższy ogranicza ocenę zasadności skargi kasacyjnej jedynie w aspekcie pierwszej z zarzucanych wadliwości zaskarżonego wyroku, bowiem drugiego zarzutu kasacyjnego (naruszenia przepisów postępowania, które mogło mieć wpływ na wynik sprawy) skarżący nie skonkretyzował i nadał mu jedynie kształt ogólny. Takie sformułowanie podstawy kasacyjnej nie jest wystarczające, co w swoim jednolitym, wielokrotnie publikowanym orzecznictwie Sąd Najwyższy konsekwentnie wyjaśniał. Skarga kasacyjna jest bowiem szczególnym i wielce sformalizowanym środkiem zaskarżenia, stąd też, powołując się na naruszenie przepisów procesowych (art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c.), należy wskazać konkretny przepis prawa procesowego oraz wykazać, na czym polegało owo naruszenie i czy mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy (por. np. orzeczenia SN z 11 marca 1997 r., III CKN 13/97, OSNC 1997, nr 8, poz. 114 oraz z 23 stycznia 1998 r., I CKN 431/97, OSNC 1998, nr 7-8, poz. 130). Sąd Najwyższy nie powinien domyślać się intencji skarżącego.

Trzeba też podkreślić, że skarżący nawet pośrednio nie zakwestionował prawidłowości ustaleń Sądu drugiej instancji w przedmiocie treści podważanych postanowień wzorca umownego oraz tożsamości ich brzmienia z postanowieniami wcześniej uznanymi za niedozwolone i wpisanymi do rejestru wzorców umów uznanych za niedozwolone. Zarzutu bezpośredniego w tym względzie nie mógł natomiast zgłosić wobec unormowania wynikającego z art. 398³ § 3 k.p.c. W tej sytuacji, zgodnie z art. 398¹³ § 1 i 2 k.p.c., rzeczą Sądu Najwyższego jest rozpoznanie skargi kasacyjnej powoda w granicach jej podstaw, z jednoczesnym bezwzględным respektowaniem ustaleń faktycznych stanowiących podstawę zaskarżonego wyroku.

Zasadniczym zagadnieniem w sprawie jest zatem przyjęta przez Sąd Apelacyjny koncepcja wykładni przytoczonego już art. 479⁴³ k.p.c. Kwestia zakresu prawomocności rozszerzonej wyroku związanej z wpisem postanowienia wzorca umowy uznanego za niedozwolony do rejestru, o którym mowa w art. 479⁴⁵ § 2 k.p.c. jest w orzecznictwie Sądu Najwyższego rozstrzygana w różny sposób. Identyczną rozbieżność zapatrywać można dostrzec i w doktrynie.

Prezentowany jest więc pogląd, że skutkiem wpisu postanowienia do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone jest to, iż nikt –

a w szczególności konsument - nie może ponownie żądać uznania za niedozwolone tego samego postanowienia stosowanego przez tego samego przedsiębiorcę w tym samym wzorcu. Ale też i więcej, gdyż żądanie takie nie może być skierowane także przeciwko innemu przedsiębiorcy. W tym wypadku chodziłoby zatem o koncepcję, że uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone jest równoznaczne z uznaniem tego postanowienia za nieskuteczne (nieważne) we wszystkich stosunkach, w których zostało ono wykorzystane.

Odmienne stanowisko sprowadza się natomiast do stwierdzenia, że postanowienie wzorca umowy uznane za niedozwolone prawomocnym wyrokiem nie prowadzi do związania sądu orzekającego przy ocenianiu nawet tożsamo brzmiącego postanowienia, którym posługuje się inny przedsiębiorca w innym wzorcu umowy. Skutek związania wynikający z art. 479⁴³ k.p.c. dotyczy bowiem wyłącznie spraw odnoszących się do postanowienia wzorca umowy, co do którego uprzednio prawomocnym wyrokiem sądu został on uznany za niedozwolony.

Jeżeli chodzi o pierwsze stanowisko, to zostało ono wyrażone w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 19 grudnia 2003 r., III CZP 95/03 (OSNC 2005, nr 2, poz. 25), w której stwierdzono, że „Powaga rzeczy osądzonej wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone wyłącza - od chwili wpisania tego postanowienia do rejestru (art. 479⁴³ w związku z art. 365 i 479⁴⁵ § 2 k.p.c.) - ponowne wytoczenie powództwa w tym przedmiocie także przez osobę nie biorącą udziału w sprawie, w której wydano wyrok”. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu tej uchwały wskazał, że za takim rozwiązaniem, obok argumentów jurydycznych, przemawiają m.in. względy celowościowe i funkcjonalne. Przyjęcie tego stanowiska pozwala uniknąć prowadzenia kilku postępowań, z których każde musiałoby kończyć się identycznym rozstrzygnięciem merytorycznym, a poza tym sprzyja charakterowi postępowania w sprawie o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone, którego celem podstawowym jest usunięcie postanowień wzorca uznanych za abuzywne z obrotu ze skutkiem nie tylko dla stron procesu, lecz także wobec osób trzecich (*erga omnes*). Według Sądu Najwyższego, szczególnie przedmiot postępowania o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone, jak i również leżący w sferze publicznej cel kontroli abstrakcyjnej, wspiera przyjęcie

koncepcji łączącej rozszerzoną prawomocność materialną nie tylko z mocą wiążącą prawomocnego wyroku, ale także z jego powagą rzeczy osądzonej jako negatywną przesłanką procesową.

Pogląd ten został podtrzymany w uchwale z dnia 13 lipca 2006 r., III SZP 3/06 (OSNP 2007, nr 1-2, poz. 35), w której uznano, że skuteczność wobec osób trzecich wyroku uwzględniającego powództwo o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone w ujęciu art. 479⁴³ k.p.c. oznacza, iż skutki tego wyroku rozciągają się nie tylko na przedsiębiorcę występującego jako pozwany w sprawie, w której wydano wyrok, ale także na każdego innego przedsiębiorcę, wobec czego każdy przedsiębiorca, który zastosuje postanowienie wzorca umowy uznane za niedozwolone, dopuszcza się praktyki naruszającej zbiorowe interesy konsumentów. Stanowisko to uzasadniono brzmieniem art. 479⁴³ k.p.c. oraz przepisów określających praktyki naruszające zbiorowe interesy konsumentów, a także koniecznością zapewnienia efektywności przepisom prawa krajowego, które implementują rozwiązania prawa wspólnotowego (dyrektywa 93/13 EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, Dz.Urz. UE 1993 L 95, 29, wydanie specjalne polskie Dz.U. UE sp. 15-2-288 oraz dyrektywa 98/27 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 19 maja 1998 r. o nakazach zaprzestania szkodliwych praktyk w celu ochrony interesów konsumentów, Dz.Urz. UE 1999 L 166, 51 ze zm., wydanie specjalne polskie Dz.Urz. UE sp. 15-4-43).

Ten kierunek rozumowania został zaaprobowany również w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2008 r., III CZP 80/08 (OSNC 2009, nr 9, poz. 118). W uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy wyjaśnił mianowicie, że objęcie rozszerzoną prawomocnością wyroku osób, które mogłyby wnieść powództwo przeciw temu samemu przedsiębiorcy o uznanie tego samego postanowienia wzorca za niedozwolone, a więc konsumentów lub reprezentujących ich organizacji itp., jest niewątpliwie trafne. Uwzględnia potrzebę szerokiej ochrony konsumentów, wypełnia cele, o jakich mowa w dyrektywie 93/13, eliminuje potrzebę prowadzenia procesu wtedy, gdy w postępowaniu przeciw temu samemu przedsiębiorcy to samo postanowienie wzorca zostało już prawomocnie uznane za niedozwolone i zostało wpisane do stosownego rejestru. Poza tym w ramach omawianej grupy wypowiedzi

Sądu Najwyższego można wskazać na wyroki z dnia 6 października 2004 r., I CK 162/04 (niepubl.), z dnia 5 czerwca 2007 r., I CSK 117/07, (niepubl) oraz z dnia 11 października 2007 r., III SK 19/07 (niepubl.).

Reasumując, zwolennicy powyższego stanowiska przychylają się do przyjęcia, że użyte w art. 479⁴³ k.p.c. określenie: „Prawomocny wyrok stwierdzający uznanie za niedozwolone postanowienia wzorca umowy ma skutek wobec osób trzecich” oznacza, iż postanowienie uznane za niedozwolone, po wpisaniu go do rejestru nie może być stosowane nie tylko w stosunkach konkretnego przedsiębiorcy z innymi konsumentami, ale także wykluczone jest jego stosowanie we wzorcach innych przedsiębiorców stosowanych w umowach z konsumentami, czyli we wszystkich stosunkach z konsumentami, w których zostało ono wykorzystane.

Zwolennicy drugiego poglądu, który ma także częściowe oparcie w doktrynie i znacznym stopniu w orzecznictwie Sądu Najwyższego, wskazują, że takie rozumienie „skutku wobec osób trzecich”, o którym mowa w art. 479⁴³ k.p.c., prowadzi do nadania mu charakteru normy abstrakcyjnej i generalnej, co koliduje z zamkniętym konstytucyjnie katalogiem źródeł prawa (art. 87 Konstytucji RP). Pogląd, że abstrakcyjna kontrola wzorca umownego nie może prowadzić do generalnego wyłączenia danej klauzuli z obrotu, a w związku z tym, iż powaga rzeczy osądzonej nie może rozciągać się na podobne lub nawet takie same postanowienia stosowanego przez innego przedsiębiorcę w innym wzorcu, wyraził ostatnio Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 13 grudnia 2013 r., III CZP 73/13 (niepublik.). Sąd Najwyższy w składzie orzekającym nie podziela jednak takiego właśnie rozumienia znaczenia prawomocnego wyroku, o którym mowa w art. 479⁴³ k.p.c. To, że sąd dokonuje tzw. abstrakcyjnej kontroli postanowienia wzorca umownego, a prawomocny wyrok stwierdzający uznanie za niedozwolone postanowienia wzorca umowy jest skuteczny wobec osób trzecich w żadnym razie nie oznacza, iż postanowienie uznane za niedozwolone, po wpisaniu go do rejestru prowadzonego przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, ma charakter normy generalnej i abstrakcyjnej. Jest oczywiste, że takie ujęcie godziłoby bezpośrednio i wprost w postanowienia Konstytucji normujące kompetencje do stanowienia norm prawnych. W rozważanym wypadku nie mamy jednak do czynienia z prawotwórczą działalnością sądu, lecz z klasycznym stosowaniem prawa. Natomiast z woli samego

ustawodawcy prawomocny wyrok stwierdzający uznanie za niedozwolone postanowienia wzorca umowy ma, po wpisaniu go do właściwego rejestru, skutek wobec osób trzecich. W konsekwencji rozszerzona prawomocność wyroku uwzględniającego powództwo o uznanie postanowień wzorca umowy za niedozwolone (art. 479⁴³ k.p.c.) uzasadnia odrzucenie pozwu w razie wytoczenia powództwa przez inną stronę powodową przeciwko innej stronie pozwanej, jeżeli przedmiotem sporu są takie same postanowienia wzorca, jak wpisane do rejestru prowadzonego przez Prezesa UOK i K.

Wychodząc z przedstawionej argumentacji, Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji (art. 398¹⁹ k.p.c.).

db